

Милош М. КОВАЧЕВИЋ*
Филолошки факултет у Београду
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Оригинални научни рад
Примљен: 6. 11. 2025.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

ПОСЛАНИЦА ЛАЗЕ КОСТИЋА ЂУРУ ДАНИЧИЋУ

У цијелом XIX вијеку језик се код Срба и у Србији, и у Војводини, и у Црној Гори, и у Босни и Херцеговини у свим филолошким публикацијама називао искључиво српским језиком. Изузетак је само Ђуро Даничић. Једино је Ђуро Даничић, који се сматра највећим вуковцем и једним од најзаслужнијих за побједу Вукове реформе, након што је прешао у Загреб за тајника ЈАЗУ, у насловима четирију својих књига, и наслову огледне свеске и првог тома Рјечника ЈАЗУ почео именом расрбљавати српски језик – назвавши га најприје „српски или хрватски”, а потом и „хрватски или српски језик”.

На Даничићев чин преименовања српског језика реаговао је само велики српски пјесник Лаза Костић 1880. године у својеврсној посланици датај у подужој напомени студије *Основе лепоте с посебним освртом на српске народне песме*. Он је критиковао Даничића што једини од свих филолога на свијету не зове *српски језик* српским, него *хрватским или српским језиком*.

У раду је анализирана како научна утемељеност разлога Даничићевог напуштања српског имена језика, тако и вриједност аргумента којима Лаза Костић критикује тај Даничићев чин.

Кључне ријечи: Лаза Костић, Ђуро Даничић, посланица, палинодија, српски језик, преименовање српског језика, српски или хрватски језик.

* * *

Од Вукове *Писменице српскога језика* (1814) па до Новаковићеве *Српске граматике* (1894) језик код Срба у Србији, Војводини, Црној Гори и Босни и Херцеговини називао се искључиво српским именом, изузму ли се неколике књиге Ђура Даничића¹. Наиме, Даничић је у наслову свога дјела *Облици*

* mkovacevic31@gmail.com; ORCID: 0000-0002-4314-5061

¹ То показује монографија Ане Мацановић о српској језикословној терминологији 19. вијека, чији корпус чине „укупно 127 дела 42 аутора, која су објављивана од 1801. до 1894. године”, а у који улази „21 граматика, 19 специјализованих језикословних уџбеника (из области синтаксе и акцентологије) и монографија о језику, три буквара, два правописа и 82 дела научног, публици-

српскога језика, штампаном за живота у Београду у четири издања (1863, 1863, 1864. и 1874) – након првог бечког издања под насловом *Мала српска граматика* (1850) – у петом и шестом у Загребу штампаном издању (1869. и 1872) замијенио име српског језика са „српски или хрватски језик”: *Облици српскога или хрватскога језика*. Интересантно је да су та издања с двојним именом језика ћириличка. Једино латиничко издање било је четврто (штампано у Београду 1864), у коме Даничић даје латиничку посвету: „Srbima Zapadne crkve, Srbin Istočne crkve”, уз образложење одлуке зашто књигу штампа латиницом: „Četvrti put štampam knjigu za to što sam rad Srbima Zapadne crkve vratiti ljubav s kojom primiše ovu knjigu kad bješe štampana slovima kojim se oni ne služe. Zato im prikazujem četvrto izdanje i štampam ga njihovijem slovima.”

Облици, међутим, нису једино Даничићево дјело које у свим издањима у наслову нема име српскога језика. Даничић српско име језика замјењује именом *српски или хрватски језик* и у ћириличким књигама *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека* (Београд, 1874) и *Основе српскога или хрватскога језика* (Београд, 1876), док у латиничкој књизи *Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku* (Zagreb, 1877) у синтагматском називу језика чак врши пермутацију стављајући хрватско испред српског имена („хрватски или српски језик”). С таквим распоредом националних одредница у називу језика Даничић ће за живота (1882) штампати како огледну свеску, тако и први том Рјечника ЈАЗУ: *Ogled. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (А – Биће. Обрађује Гј. Даничић. Zagreb: JAZU, 1878)² и *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio I* (А – Чашула. Обрађује Ђ. Даничић. Zagreb: JAZU, 1880–1882).

На Даничићев чин преименовања српског језика у „српски или хрватски” и/или „хрватски или српски” реаговао је само велики српски пјесник Лаза Костић 1880. године у својеврсној посланици датој у подужој напомени студије *Основе лепоте с посебним освртом на српске народне песме*³ (Костић 2015: 81–83). Будући да се бавио проблемом лепоте, Лаза Костић је у тој студији тумачио и значење ријечи „леп” и њених твореница, при чему се у анализи позивао и на Даничићеву књигу *Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku* (Zagreb, 1877). И поводом њеног наслова, односно назива језика у њеном наслову, написао обимну (готово три странице дугу) фусноту као својеврсну посланицу Даничићу. Замјерке Л. Костића Даничићу тицале су се назива језика, али и става да су српски и хрватски један исти језик.

Тако Лаза каже да мора упутити „нашем чувеном знаоцу језика коју искрену, озбиљну реч”, јер је „Ђуро Даничић први књижевник и филолог, не на

стичког и есејистичког карактера (чланци, полемичке расправе, писма и предговори појединих издања у којима се расправља о питањима језикословља).” (Мацановић 2018: 28).

² С тим распоредом српског и хрватског имена у називу језика Тома Маретић ће, послје Даничићеве смрти, латиницом штампати (1892) осмо издање Даничићеве књиге *Oblici hrvatskoga ili srpskoga jezika*.

³ О овој „посланици” Лазе Костића Ђури Даничићу већ смо писали, али штуро, у оквиру шире анализе погледа Лазе Костића на српски језик (Ковачевић 2001: 7–8).

словенском простору, већ на свету, који је назвао језик што га говори и пише *хрватским или српским* (у предговору својих *Коријена* каже, ваљда пуног паритета ради: *српски или хрватски*). Сви остали прваци филологије у страних народа зову тај језик просто: *српским*". За потврду Лаза наводи унисоно мишљење њемачких филолога Аугуста Шлајхера и Фридриха Макса Милера (а могао се позвати и на немали број других савремених филолога, попут Добровског, Шафарика, Копитара, Миклошића и др.). Они „међу живим језицима хрватскога никако не познај[у]", тако да „хрватски не треба узети као засебан језик, јер онај језик што се говори у провинцијалној Хрватској, то је само наставак словенског (крањског), а онај што се говори у хрватској крајини, *то је просто српски*". Па, „кад све то узмемо на ум" – наставља Лаза – „онда нам је сасвим јасно да Ђуру Даничића нису *никако* могли руководити *научни разлози* када је језик свој назвао „хрватским или српским". Разлог му је једино могао бити *политички*, и то *књижевно-политички*." По мишљењу Лазе Костића, Ђуро Даничић очито није могао више гледати „на неприродну поцепаност у књижевности *једног истог језика*⁴, која је народу на срамоту и поругу, а непријатељима му на радост и подсмех", па је зато „на штету науке" покушао ујединити књижевност истог (српскога) језика. То уједињење преко двоименог назива истог језика је, по Лази, „несмислено", пошто представља „неплодан укрштај; ништа се само са собом не може укрстити, као што и у органском животу спаривање врло сродних врста или остане сасвим јалово, или рађа богаље, те зато и сваки такви покушај у људи изазива гнушање и поругу у гледалаца". Тај Даничићев „несмислени" ненаучни чин, наставља Лаза Костић, као да је још више осоколио Хрвате, па је „у нашој латиничкој књижевности почео безобзирни хрватизам отимати мах баш од оног доба када је Даничић почео своју помирљиву књижевно-политичку радњу. По томе се види, да тај смер не само да није имао жељеног успеха него је постигао *баш противно од оног што је хтео*. То је, закључује своју посланицу Даничићу Лаза Костић, „књижевна трагичност. Јунак те трагедије, Ђуро Даничић, није постао мањи књижевник те има права на нашу симпатију. Нама, пак, та симпатија даје право замолити га да се окане политике, те да се врати чистој науци, ако неће да га даљи развитац те трагичности доведе до катастрофе. У *политици* компромиси имају места, јер практичка политика и није ништа друго до систем компромиса. Ал' у *науци* компромиси могу само компромитовати, ако и не науку, ал' бар научнике" (Костић 2015: 81–83).

Колико је Лаза добро уочио антагонизираност научних и политичких критеријума, можда најбољу потврду пружа подударно, готово сто година касније изнесено, мишљење великог Романа Јакобсона о односу научних и политичких конференција. „*Naučne i političke konferencije nemaju, srećom, ni-*

⁴ А што је био и разлог одржавања бечког „Књижевног договора" (1850). На то се указује већ првом реченицом текста Договора: „Доље потписани знајући да *један* народ треба *једну* књижевност да има, и по том са жалости гледајући, како нам је књижевност раскомадана, не само по буквици, него и по језику и правопису, састајали смо се ових дана, да се разговарамо, како бисмо се, што се засад више може у књижевности сложили и ујединили."

čeg zajedničkog. Uspeh jednog političkog skupa zavisi od opšteg sporazuma većine ili svih učesnika. Međutim, upotreba glasova i veta strana je naučnoj diskusiji, gde se nesaglasnost u celini pokazuje produktivnijom od saglasnosti” (Јакобсон 1966: 285).

Надређењем политичких научним критеријумима, или боље речено: поништење научних политичким критеријумима Даничић је, Л. Костић је био у праву, компромитовао не само себе као научника него и тек засновану Вуков(ск)у србистику као науку и Вука као њеног утемељитеља. Иако Лаза Костић у својој посланици Вука уопште не спомиње, он је без сумње, износећи Шлајхерово и мишљење Макса Милера о неподударности српског и хрватског језика, имао на уму и блиске ако не и истовјетне Вукове ставове о разлици између Срба и Хрвата па сљедствено и између српског и хрватског језика⁵, ставове које је Вук најприје објелоданио у тексту „Срби сви и свуда” (1849). По Вуковом мишљењу Хрвати су: „1) Сви Чакавци, 2) Кекавци у краљевини Хрватској који су се на то име већ обикли. *Срби* по правди могу се звати сви Штокавци макар које вјере били и макар гдје становали.” (Милосављевић 1997:149). Као штокавци, а они се тако зову јер говоре *што* или *шта*, Срби се нужно разликују од Хрвата који су приоритетно чакавци, јер говоре *ча* умјесто *што*. Из тога произлази да Срби и Хрвати имају различите језике: Срби *српски штокавски*, а Хрвати *хрватски чакавски*, с тим да дио Хрвата „у вермеђи Загребачкој, Вараждинској и Крижевачкој” говори кајкавски, тј. имају *кај* умјесто *што* и *ча*, па логично иду „међу Словенце”, који су сви кајкавци. Вуково становиште о неподударности српског и хрватског језика подударно је Шлајхеровом и Милеровом становишту, које цитира Лаза Костић. И не само њиховом него нпр. и становишту Франца Миклошића, који је као једини не-Србин и не-Хрват био потписник бечког *Књижевног договора*. Миклошић 1852. године, само двије године послје Бечког договора, експлицитно каже: „Овде бих хтео да истакнем још и то да су за мене српски и хрватски два језика и да израз ’језик српски или хрватски’ држим погрешним” (Милосављевић 1997:180).

А управо тај не само по Миклошићу „погрешан израз” васкрсава Даничић, и то послје Вукове смрти (1864), напуштајући, изузму ли се сами Хрвати, општеприхваћено, а и Вуково, становиште о неподударности језика Срба и Хрвата. То је тим чудније што је Даничић био највећи вуковац и један од најзаслужнијих, ако не и најзаслужнији, за побједу Вукове језичке реформе. Прије Вукове смрти Даничићево мишљење о односу језика Срба и Хрвата било је подударно Вуковом. Томе је најбоља потврда Даничићев врло обиман, од чак 59 страница, текст из 1857. године „Разлике између језика србскога и хрватског” (Милосављевић 1997: 275–278), у коме Даничић, сагласно Вуковом и Миклошићевом становишту, хрватским језиком сматра чакавски дијалекат, а српским штокавски. „Разлике између штокавштине и чакавштине систематизовао је у 107 тачака”, посматрајући их „као засебне

⁵ Познато је да је Лаза Костић био велики поштовалац и сљедбеник Вуковог дјела, чему је потврда како Лазина књига о Змају, тако и постхумно штампана Лазина *Допуна Вуковог рјечника*, што ју је 1913. приредио др Радивој Симеуновић (в. фототипско издање: Костић 2007).

лингвистичке и етнолингвистичке корпусе”, с тим да „студија има велику вредност јер је Даничић у њој први систематизовао фонетске и морфолошке карактеристике чакавског наречја” (Милановић 2023: 358).

У години Вукове смрти (1864) у тексту о загребачком часопису *Књижевник* уочавају се први знаци Даничићевог одклона од Вуков(ск)ог филолошког становишта о разликовању Срба и Хрвата и српског и хрватског језика. Тај текст представља почетак Даничићевог прихватања Јагићевог филолошког програма⁶, али не и потпуног одобравања његовог тумачења, него прије свега прихватања упоришног начела „да су имена Србин и Хрват два имена једнога народа”. Иако сматра да у тој тврдњи „нема ништа што би морало бити врло немило Србима” ако би она значила да „Срби за себе говоре да су и Срби и Хрвати, а Хрвати опет за себе да говоре да су и Хрвати и Срби. [...] Али се у *Књижевнику*, истиче Даничић, „не разумије та мисао тако; и што се ни у њему не разумије тако, него се она мисао стеже, те се хоће радо да се Срби називају ако не само Хрватима а оно барем и Србима и Хрватима, а неће се никако да се Хрвати називају и Хрватима и Србима, премда је у њих настала она мисао те би они требало још први да је изврше; то је што мислим да мора Србину бити врло немило” (Даничић 1976: 162). Овај текст само је Даничићев наговјештај – будући да се он не опредјељује о томе „може ли та мисао бити истинита или не” – прихватања Јагићеве парадигме о Србима и Хрватима као једном, али „двоименом” народу, па сљедствено и народу са истим, али „двоименим” језиком.

Од наговјештаја до конкретног прихватања Јагићеве „српско-хрватске” и напуштања Вукове „српске” филолошке парадигме – није прошло дуго: само пет година касније (1869) Даничић ће, како смо већ навели, у петом издању својих *Облика* употребити назив језика „српски или хрватски”: *Облици српскога или хрватскога језика*. Томе је свакако допринио и Даничићев долазак 1867. године у Загреб за тајника ЈАЗУ.

Наиме, након што је 1865. „због сукоба са просветном административном влашћу напустио Велику школу, а постављен је на деградирајуће место поштанског чиновника при Министарству унутрашњих дела” (Милановић 2023: 347), Даничић је прихватио Штросмајеров позив да пређе у Загреб за тајника ЈАЗУ. „Као да смо средином деветнаестог века имали превише оваких професора универзитета, па смо морали Даничића отпуштати с факултета и слати да пакује пакете у пошти” (Брборић 2014: 179). Колико је Даничић био разочаран и огорчен поступком просвјетних власти према њему, најбоље се види по одговору свом најбољем ученику Стојану Новаковићу на његов имплицитан наговор да не иде јер му је „место у престолници србској”. „Велите” – пише 1867. Даничић Новаковићу – „да је мени мјесто у ’престолници србској’. Може бити да мислите да сам ја од обијести отишао из Биограда. Мислите како вам драго. Не знам како би вама било у Биограду; само знам да је у Биограду тако да сам волио отићи из њега него у њему бити” (Даничић 1976: 292).

⁶ О односу Вуковог и Јагићевог филолошког програма в. исцрпно у Ковачевић (2020: 102–116), у поглављу „О вуковској и јагићевској филолошкој парадигми”.

Послије одласка из Београда, Даничић је, констатује Виктор Новак, „у Загребу могао да исправља своје раније погледе, напосе из времена кад је писао о разликама између српскога и хрватскога језика” (Новак 1967: 507). И он их је заиста „исправљао”, најприје преименовањем српског језика у „српски или хрватски” па чак и у „хрватски или српски” у називу својих дјела, а потом и назовинаучним образложењем промјене мишљења, опозива свог става о односу српског и хрватског језика из расправе „Разлике између језика србскога и хрватског” (1858). Даничић, наиме, 1874. пише својеврсни палинодијски текст „Диоба словенских језика” (Даничић 1976: 214–219).

У том тексту он се приоритетно бави одговором на питање ко све потпада под Хрвате. Па каже „да су Хрвати у три старе жупаније краљевине хрватске, који мјесто *што* говоре *кај*, те их зато зову кајкавцима. *Они се доиста и сами зову Хрвати*, и кад год треба, *дјелом доказују да осјећају и знају да су Хрвати*”⁷. Дакле, Хрвате, по Даничићу, несумњиво чини дио кајкаваца. Али нису само они Хрвати, него „ће Хрвати бити [и] народ у хрватској војничкој крајини на западу, по сусједном приморју далматинском и оближњим острвима и у неким жупанијама западне Угарске до самога Беча, *који се сами такође зову Хрватима* и између осталог мјесто *што* говоре *ча*, те их зову чакавцима.” Уз дио кајкаваца у Хрвате, дакле, спадају и сви чакавци. И ту се исцрпљује хрватски корпус у Вуковом одређењу Хрвата: „1) Сви Чакавци, 2) Кекавци у краљевини Хрватској који су се на то име већ обикли”. Али се ту не исцрпљује хрватски народни корпус у Даничићевом одређењу Хрвата. Даничић, наиме, издваја и трећу „врсту” Хрвата. Јер, „осим поменутијех Хрвата, једнијех и других, кајкаваца и чакаваца, има” – вели Даничић – „народа који *говори сасвијем овако као ми, али се не зове Србима него Хрватима, и то име љуби и њим се поноси* исто тако као што ми љубимо српско име и њим се поносимо”. Без обзира што је издвојио три врсте Хрвата, и што се само једна врста језички подудара са Србима, Даничићу неће сметати да изведе невјероватан закључак: „По томе ја мислим”, ријечи су Даничићеве, „да не може бити друго него да су Срби и Хрвати један народ, само имају два имена, па се један дио зове Србима и други Хрватима.” У том закључку Даничић је потпуно заборавио да се чакавски и кајкавски Хрвати не могу „мијешати” са Србима, јер Срба ни кајкаваца ни чакаваца никада није било, из чега нужно, готово силогистички слиједи: *Хрвати кајкавци и чакавци језички са Србима не могу чинити један народ*.

На тај самоочигледан, код Даничића (не)свјесно заобијен, критеријум о неподударности српског и хрватског језика указивали су српски филолози у језичким полемикама и прије и после овога Даничићевог текста. Тако је још 1853. године у *Летопису Матице српске*, што је Даничићу засигурно било познато, Јован Суботић одговарајући Анти Старчевићу на чланак који је објавио у загребачким *Народним новинама* 27. септембра 1952⁸. тврдио да „Далматински Хрвати, који један језик са Србима имају, *јесу један народ са*

⁷ Сва курзивна истицања у овим цитатима су накнадна, тј. моја – МК.

⁸ А у том чланку А. Старчевић каже да су Срби „servi, тј. робови”, да име Србин долази од имена „сврабеж”, да су Срби украли „туђ језик, туђу веру, туђа имена, туђу капу, туђе димлије,

Србима”, али „далматински Хрвати и панонски Хрвати, будући да немају један језик, нису један народ. То јест: *далматински Хрвати нису управо Хрвати него Срби*” (Крстић 1999:40). Зато је Суботић „познате писце, попут Дивковића, Мартића, Рељковића, Катанчића, Дошена, Крмпотића, Палмотића и Гундулића, и ’све друге дубровачке и далмат(инске) списатеље’ сматрао Србима” (Исто, 41). Још више од овог Суботићевог текста, Даничићу је морао бити познат текст Вука Карацића из 1863. године „Очитовање”, у коме он каже „*да су Срби само они који говоре српским језиком без разлике вјерозакона и мјеста становања*, а за Чакавце и Кекавце нијесам казао да су Срби” (Милосављевић 1997: 150).

На научну неодрживост Јагићеве, па сљедствено и Даничићеве, теорије о Србима и Хрватима као једноме у свему, сем у вјери, подударноме народу још експлицитније ће указати Димитрије Руварац 1895. у књизи *Ето, шта сте нам криви*, у којој, између осталог, каже и сљедеће: „Рекло се не једном, и данас се говори, и од српске и од хрватске стране, да су Срби и Хрвати *по језику један народ*. И ми то велимо, ал само за старе католике из Далмације и Босне, који су свој језик називали словинским, и за оне данашње католике, којима је језик матерински српски језик, као н. пр. Шокце у Славонији, које ви данас бројите у Хрвате. Ти јесу по језику с нама Србима један народ, ал данашњи *’чакавци’*, а особито *’кајкавци’* *пословенчени Хрвати*, које ми држимо за *праве Хрвате*, нису с нама један народ по језику. Са свим је други језик њихов, а други наш *српски*”. (Милосављевић 1997: 300–301). Споменимо још само претходним сагласан став Љубе Стојановића, који, у својој академској бесједи⁹, каже „да није било Гајева илирског покрета, опет би се како тако могло разграничити српско од хрватског. *Хрватски* дијалекти били би они којима говоре и пишу они који себе Хрватима називају, а *српски* би били они којима Срби говоре. И као год што ја никад *чакавски* дијалекат не могу назвати *српским* у оном смислу у коме то велим за овај дијалекат у коме ово пишем, јер знам да нема ниједнога човека који чакавски говори, а Србином се зове; исто тако и Хрвати не треба да се љуте, кад им се рече да је онај дијалекат, којим говоре и пишу, или боље рећи, којим се труде да говоре и пишу у Загребу, дијалекат *српски*, јер до илирског покрета није било човека који је тако говорио и писао а да се Хрватом називао; напротив тим дијалектом говоре Херцеговци, народ који се од старине само Србима називао. Ко би хтео тај дијалекат звати хрватским зато, што у најновије време има и Херцеговаца Хрвата, могао би га са већим правом назвати и турским, јер има још више Херцеговаца који себе Турцима називају, и то не од скора већ од три-четири стотине година” (Милосављевић 1997: 331).

Не вјерујемо да је Даничић толико с научном логиком био завађен па да није могао уочити бесмисленост, и потпуну научну неутемељеност тврдње да СВИ Хрвати са Србима чине по језику један народ, будући да се само онај

туђ ђурак, туђе песме, и продају их као своје”, а све поводом Вукових језичких реформи, називајући их „говедарштином”. О Старчевићевим ставовима в. у: Костић Л. М. (2000).

⁹ О академској бесједи Љубе Стојановића в. исцрпно у Ковачевић (2020:117–142), у поглављу: „Актуелност Стојановићеве академске бесједе”.

најмалобројнији штокавски дио Хрвата језички подудара са Србима, док су два бројнија дијела – чакавски и кајкавски – са Србима језички неподударни. Нема тог научног критеријума који би могао оправдати Даничићево *pars pro toto* уопштавање. Умјесто научног, Даничић је сагласно Јагићу, примијенио, како је то и Лаза Костић констатовао, са научним потпуно инкомпатибилан – политички критеријум, и тиме компромитовао и себе као научника и језичку науку којој припада. И због тога му је Лаза и упутио овакву посланицу.

Интересантно је да у преписци коју је Лаза Костић водио са Ђ. Даничићем – а „укупан обим њихове преписке обухвата тринаест јединица” [тј. писама] (Костић 2005: 493) – нема ни ријечи о било ком језичком питању, па сљедствено ни о питању назива језика. Као да је Лаза сматрао да критиковано Даничићево мишљење заправо и није његово, него Јагићево – па он одговор на питање о назива језика Срба и Хрвата тражи не од Даничића, него од самог Јагића. Наиме, баш поводом писања расправе о љепоти, Костић ће се из Беча 3. 9. 1878. године писмом обратити Јагићу, молећи га „да ме ауторитативно обавестите о неким питањима, у којима сте ви, у колико је мени познато, у савременој науци најкомпетентнији”. И поставља му четири питања, од којих су, за ово разматрање, битна два: друго и четврто. Друго је: „Од куда долази, да су речи, које означују појам лепоте, у словенским језицима тако различите: *лепо*, рекне, *hesko*, хорошо са компаративом *лучше* и који су корени тих речи? – Који је најопштији корен за означавање тога појма, да ли *див* (дивно), или *крас* (красно, красиво)?”; а четврто: „Да ли има *научна* разлика између српског и хрватског језика, и ако има, која је? Ако пак нема, како треба да се зове тај језик и зашто дубровачки писци нису звали језик, којим су писали, ни српским, ни хрватским?” (Костић 2005: 440). Друго је битно зато што се тиче љепоте као самог предмета расправе, а и зато што га у два писма Јагић покушава научно освијетлити, па ће та Јагићева научна тумачења Костић укључити у саму студију. Четврто питање је битно зато што је оно предмет Костићеве посланице Даничићу, али и зато што Јагић на то питање Лази није понудио никакав одговор. Разлог неодговору вјероватно је садржан у самом питању, у коме је Костић нагласио да тражи искључиво *научни*, а не било какав други, одговор!? А читава Јагићева теорија о „Србо-Хрватима” – којој се приклонио и Даничић – као једном двоименом народу не почива на научним, него искључиво на политичким критеријумима.

Сасвим супротно ставовима Лазе Костића, Хатица Крњевић ће као уредник тома *О језику и књижевности* у оквиру сабраних дјела Лазе Костића у издању Матице српске (Костић 1990) написати да су „необјављени спис [Лазин] *’Нешто о садашњем стању нашега књижевнога језика уопће...’* и предговор *’Пандектама’* (тематски тесно повезани) *написани јекавском варијантом хрватског књижевног језика*” (sic!) (Костић 1990: 340).

Посланицом Ђури Даничићу Лаза Костић се потврдио као претпосљедњи бранилац Вукове србистичке књижевно-језичке парадигме код Срба. Послије њега још је то био само Љуба Стојановић. Ни један ни други нису пристајали на преименовање српскога језика у „српски или хрватски”, односно „хрватски или српски”. А да се о замјени српског хрватским именом и не говори!

Прихватање Јагићеве теорије и за Србе и за српски народ, вријеме је то показало, имало је катастрофалне посљедице. А да ли би ту теорију Даничић уопште прихватио да није отишао у Загреб? Зато се и није тешко сложити са закључком В. Брборића да је „Даничићев одлазак из Београда у Загреб велики губитак за српску филологију, српску културу уопште, а посљедице осећамо и данас” (Брборић 2014: 178).

Промјене у ставовима Ђура Даничића након одласка у Загреб, „које нису биле мотивисане научним разлозима показале су се као кобне: они који су следили Даничића мислили су да следе Вука, а следили су нешто сасвим друго и супротно од тога” (Милосављевић 1997:450).

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2014:** Вељко Брборић, Осврт на *Књигу Ђуре Даничића*, у: *Српски језик у огледалу Српске књижевне задруге*, зборник радова са научне конференције одржане у СКЗ, уредник Драган Лакићевић, Београд: Српска књижевна задруга, 159–180.
- Даничић 1850:** Ђуро Даничић, *Мала српска граматика*, Беч.
- Даничић ²1963/³1963/⁴1964/⁷1974:** Ђуро Даничић, *Облици српскога језика*, Београд.
- Даничић ⁵1869/⁶1872:** Ђуро Даничић, *Облици српскога или хрватскога језика*, Загреб.
- Даничић 1874:** Ђуро Даничић, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*, Београд.
- Даничић 1876:** Ђуро Даничић, *Основе српскога или хрватскога језика*, Београд.
- Даничић 1877:** Gjuro Daničić, *Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Zagreb: JAZU.
- Даничић (ур.) 1878:** *Ogled. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (А – Биће), Обрађује Gj. Daničić, Zagreb: JAZU.
- Даничић (ур.) 1880–1882:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio I* (А – Ћа-шуља), Обрађује Ђ. Daničić, Zagreb: JAZU.
- Даничић 1976:** Ђуро Даничић, *Књига Ђуре Даничића*, приредио Војислав Ђурић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Даничић 1976 [‘1874]:** Ђуро Даничић, Диоба словенских језика, у: *Књига Ђуре Даничића*, приредио Војислав Ђурић, Београд: СКЗ, 214–219.
- Даничић 1997 [‘1857]:** Ђуро Даничић, Разлике између језика србскога и хрватског, у: Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик: хрестоматија*, Приштина: Народна и универзитетска библиотека, 275–278. [Текст је први пут објављен у *Гласнику Друштва српске словесности*, св. IX, Београд 1857].
- Јакобсон 1966:** Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, prevod s engleskog Draginja Pervez i dr., Beograd: Nolit.

- Карацић 1814:** Вук Стеф. Карацић, *Писменица сербскога језика по говору простога народа*, Виенна.
- Ковачевић 2001:** Милош Ковачевић, Српски језик у заносима и неспокојима Лазе Костића, у: *Предавања проф. др Милоша Ковачевића одржана у Лондону 2000. и 2001. г. поводом славе Фонда [Лазе Костић] на дан Света Три Јерарха / Lectures by Professor Miloš Kovačević Ph.D. delivered in London in the years 2000 and 2001 on the occasion of the Feast of the Three Great Hierarchs*, London: The Laza Kostić Fund, Birmingham: Lazarica Press, 1–30.
- Ковачевић 2020 [2003]:** Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: Штампар Макарије.
- Костић 1990:** Лазе Костић, *О књижевности и језику*, приредила др Хатица Крњевић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 2005:** Лазе Костић, *Преписка I*, приредили Младен Лесковац, Милица Бујас, Душан Иванић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 2007:** Лазе Костић, *Допуна Вуковог Рјечника*, приредио др Радивој Симоновић, Београд: Чигоја штампа.
- Костић 2015 [1880]:** Лазе Костић, *Основи лепоте у свету*, у: Лазе Костић, *Укритија: изабрани радови*, приредио Небојша Здравковић, Београд: Службени гласник, 2015, 50–118. (први пут штампано као: „Основе лепоте у свету са особитим освртом на српске народне песме”, *Летопис Матице српске*, 1880).
- Костић Л. М. 2000:** Лазе М. Костић, *О српском имену*, Нови Сад: Добрица књига.
- Крстић 1999:** Василије Крстић, *Знаменити Срби о Хрватима*, Нови Сад: Прометеј.
- Мацановић 2018:** Ана Мацановић, *Српска језикословна терминологија у 19. веку*, Београд: Институт за српски језик.
- Милановић 2023:** Александар Милановић, Ђуро Даничић (1825–1888): председник Српског ученог друштва 1878. године, у: *Председници Друштва српске словесности, Српског ученог друштва, Српске краљевске академије, Српске академије наука и Српске академије наука и уметности*, том I, уредник Живорад Чековић, Београд: САНУ, 343–371.
- Милосављевић 1997:** Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик: хрестоматија*, Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Новак 1967:** Виктор Новак, *Вук и Хрвати*, Београд: Научно дело.
- Новаковић 1894:** Стојан Новаковић, *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија.

Miloš M. Kovačević

EPISTLE OF LAZA KOSTIĆ TO ĐURO DANIČIĆ

Summary

Throughout the 19th century, the language of the Serbs – in Serbia, Vojvodina, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina – was referred to exclusively as the Serbian language in all philological publications. The sole exception was Đuro Daničić. Considered the foremost advocate of Vuk Karadžić's linguistic reform and one of its most influential champions, Daničić, after moving to Zagreb to serve as secretary of JAZU (Yugoslav Academy of Sciences and Arts), began to de-Serbize the name of the Serbian language. In the titles of four of his books, as well as in the sample volume and the first volume of the JAZU Dictionary, he referred to the language first as "Serbian or Croatian," and later as "Croatian or Serbian."

Only the great Serbian poet Laza Kostić responded to Daničić's act of renaming the Serbian language. In 1880, he issued a kind of epistle in the form of an extended footnote to one of his studies, criticizing Daničić for being the only philologist in the world who refused to call the Serbian language by its proper name, instead referring to it as Croatian or Serbian.

Since all major world philologists refer to the language of the Serbs solely as Serbian – and provide clear criteria for why it cannot also be considered the language of the Croats – Kostić argued that Daničić could not have been guided by *scholarly motives* when he labeled the language "Croatian or Serbian." Rather, Kostić believed the decision was driven *entirely* by *political considerations*. Asserting that political criteria have no place in scholarly discourse, Kostić urged Daničić to return to scientific principles so as not to become a "tragic hero."

By analyzing Daničić's views on the relationship between the Serbian and Croatian languages in two of his works – "Differences Between the Serbian and Croatian Languages" and "Division of Slavic Languages" – this paper demonstrates that Kostić was right. In the latter work, Daničić effectively revoked scientific criteria in favour of political ones, thereby compromising not only his own scholarly integrity but also the newly established field of Vuk-inspired Serbian philology and Vuk himself as its founder. With this palinody, Daničić abandoned Vuk's Serbian philological paradigm and aligned himself with the Yugoslav or Serbo-Croatian paradigm promoted by Vatroslav Jagić. This politically motivated act had catastrophic consequences for the Serbian people and their language – consequences that persist to this day.

Keywords: Laza Kostić, Đuro Daničić, epistle, palinody, Serbian language, renaming of the Serbian language, Serbian or Croatian language.